

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-79>

УДК: 323.15:316.7

АКСЬОНОВА Оксана

ПрАТ ВНЗ "МАУП"

<https://orcid.org/0000-0003-0380-9035>e-mail: oksana_aksyonova@ukr.net

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Статтю присвячено питанням міжкультурного спілкування та його викликам в контексті євроінтеграції. Дослідження має на меті провести аналіз та узагальнення наявних теоретичних засад міжкультурних комунікацій та виявити основні бар'єри, що постають в процесі міжкультурного спілкування в контексті євроінтеграції.

В дослідженні представлено теоретичні підходи до аналізу міжкультурної взаємодії, її значення для адаптації до культурного різноманіття, а також роль у формуванні загальноєвропейської ідентичності. Проаналізовано становлення поняття «міжкультурна комунікація», при цьому особливу увагу приділено концепціям провідних вчених, які дозволяють оцінити вплив культурних відмінностей на ефективність комунікації, що вкрай важливо з огляду на мету дослідження.

Обґрунтовано, що міжкультурна комунікація це не лише мовний обмін, а складна система невербальних сигналів, культурних кодів і контекстуальних факторів. Виявлено, що міжкультурна комунікація сприяє взаєморозумінню та виступає ключовим інструментом в процесах глобалізації, міжнародного співробітництва та євроінтеграції. В дослідженні виявлено значущість системного, когнітивного та мережевого підходів до аналізу міжкультурної комунікації. Визначено, що системний підхід використовується для досліджень у рамках концепції інформаційного суспільства, де особливу увагу приділяють засобам передавання, збереження та інтерпретації інформації між культурами; когнітивний підхід фокусується на процесах сприйняття, обробки та інтерпретації інформації під час міжкультурної комунікації; мережевий підхід ґрунтується на оцінці ролі глобальних ЗМІ, соцмереж та платформ у формуванні іміджу національних культур.

В статті проаналізовано проблеми, що постають в процесі євроінтеграції через культурні відмінності, зокрема, мовні бар'єри, соціокультурні стереотипи та історичні суперечності. Дослідження виявило, що інтенсивні міграційні процеси, з одного боку, збагачують культурне середовище ЄС, але з іншого боку, створюють певні соціальні труднощі, що потребують системного підходу до інтеграції мігрантів. Визначено, що для подолання обґрунтованих бар'єрів доцільним є впровадження освітніх програм, платформ культурного обміну, мовної політики, цифрових технологій та програм підтримки мігрантів.

Загалом, дослідження показало, що міжкультурна комунікація виступає важливою складовою євроінтеграційних процесів, що сприяє розвитку взаєморозуміння, толерантності та співпраці серед країн ЄС, а також вказує на необхідність реалізації відповідних стратегій для ефективної міжкультурної взаємодії.

Ключові слова: комунікація, культура, міжкультурна комунікація, євроінтеграція, глобалізація, цифовізація, міжкультурний діалог, міграція.

AKSYONOVA Oksana

PrJSC HEI Interregional Academy of Personnel Management

INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

This article is dedicated to the issues of intercultural communication and its challenges in the context of European integration. The study aims to analyze and generalize the existing theoretical foundations of intercultural communications and identify the main barriers that arise in the process of intercultural communication in the context of European integration.

The study presents theoretical approaches to analyzing intercultural interaction, its significance for adapting to cultural diversity, and its role in shaping a common European identity. The concept of "intercultural communication" is analyzed, with special attention given to the concepts of leading scholars, which allow evaluating the impact of cultural differences on communication effectiveness, which is crucial in light of the study's objective.

It is justified that intercultural communication is not only a verbal exchange, but a complex system of non-verbal signals, cultural codes, and contextual factors. It has been revealed that intercultural communication promotes mutual understanding and serves as a key instrument in the processes of globalization, international cooperation, and European integration. The study highlights the importance of systemic, cognitive, and network approaches to analyzing intercultural communication. It is determined that the systemic approach is used in studies within the concept of an information society, where special attention is paid to the means of transmitting, storing, and interpreting information between cultures; the cognitive approach focuses on the processes of perception, processing, and interpretation of information during intercultural communication; and the network approach is based on evaluating the role of global media, social networks, and platforms in shaping the image of national cultures.

The article analyzes the problems arising in the process of European integration due to cultural differences, particularly linguistic barriers, sociocultural stereotypes, and historical contradictions. The research found that intense migration processes, on the one hand, enrich the cultural environment of the EU, but on the other hand, create certain social difficulties that require a systematic approach to migrant integration. It is determined that to overcome these justified barriers, it is advisable to implement educational programs, cultural exchange platforms, language policies, digital technologies, and programs for migrant support.

Overall, the study shows that intercultural communication is an essential component of the European integration processes, contributing to the development of mutual understanding, tolerance, and cooperation among EU countries, and emphasizes the need for the implementation of appropriate strategies for effective intercultural interaction.

Keywords: communication, culture, intercultural communication, European integration, globalization, digitalization, intercultural dialogue, migration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасному глобалізованому світі здатність до міжкультурного спілкування є невід'ємною умовою успішної інтеграції держав у спільний європейський простір. Процес європейської інтеграції передбачає не лише економічну та політичну взаємодію між країнами, але й активний розвиток міжкультурної комунікації як ключового фактора ефективної співпраці. Водночас різниця в культурних традиціях, мовних бар'єрах, історичному досвіді та соціальних нормах може ускладнювати процес взаємодії між суспільствами, викликаючи комунікативні бар'єри та непорозуміння. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних механізмів подолання цих бар'єрів та забезпечення гармонійної інтеграції різних культур у єдину систему цінностей Європейського Союзу. Також важливо проаналізувати вплив цифрових технологій, що значно трансформували міжкультурну комунікацію, створюючи як нові можливості для взаємодії, так і певні ризики, пов'язані зі спрощенням культурного сприйняття та поширенням стереотипів. Отже, дослідження міжкультурної комунікації у процесі євроінтеграції важливе для розуміння соціокультурних змін, що притаманні сучасному суспільству.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вчені Бахов І. [8], Булава Н. [7], Гофстеде Г. [6], Даниленко Л. [1], Льюїс Р. [4], Омер Мерт Д. [9], Сокол М. [9], Трагер Г. [3], Тромпенаарс Ф. [5], Холл Е. [2, 3], Царик О. [9] та інші провідні дослідники присвятили свої праці вивченню різних аспектів міжкультурних комунікацій, зокрема їх соціокультурні, лінгвістичні, психологічні та управлінські характеристики. Вчені висвітлили теоретичні основи міжкультурного спілкування, типології культур, специфіку сприйняття інформації в різних культурах, моделі крос-культурної взаємодії та стратегії адаптації міжкультурних контактів.

Попри значну кількість наукових праць, що розглядають основи комунікації між культурами, питання розвитку міжкультурного спілкування в контексті євроінтеграції залишається недостатньо дослідженим. В умовах глобалізації та інтеграційних процесів, які супроводжують вступ України до Європейського Союзу, особливо важливим є ефективне налагодження міжкультурних контактів, що стають ключовими для досягнення успіху в різноманітних сферах, таких як економіка, політика, освіта та культура.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – аналіз та узагальнення наявних теоретичних засад міжкультурних комунікацій та виявлення бар'єрів, що постають в процесі міжкультурного спілкування в контексті євроінтеграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Процес європейської інтеграції охоплює різні аспекти суспільного життя, включаючи економічну, політичну, соціальну та культурну сфери. У сучасному глобалізованому світі міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у забезпеченні ефективної взаємодії між країнами, що прагнуть до інтеграції у спільний європейський простір. Окрім економічних і політичних реформ, необхідною умовою успішної інтеграції є формування взаєморозуміння між народами, подолання культурних бар'єрів і розвиток толерантності.

Міжкультурна комунікація це фундаментальна складова сучасної соціології, культурології, лінгвістики, міжнародних відносин та бізнесу. Її формування відбувалося поступово, проходячи різні історичні етапи починаючи з античних часів, коли стародавні філософи Геродот, Конфуцій та Лао-Цзи описували традиції та звичаї різних народів, розглядали моральні та етичні аспекти міжкультурної взаємодії [1]. В середині ХХ століття завдяки працям Е. Т. Холла було обґрунтовано концептуальні засади міжкультурної комунікації, зокрема її концепція, просторові та часові характеристики [2]. У своїх дослідженнях [2, 3] Е. Т. Холл підкреслював, що міжкультурна комунікація охоплює не лише вербальний обмін інформацією, але й складну систему невербальних сигналів, культурних кодів і контекстуальних факторів.

Аналіз розвитку міжкультурної комунікації демонструє, що вона не лише сприяє взаєморозумінню між народами, а й відіграє ключову роль у процесах глобалізації, міжнародного співробітництва та адаптації до культурного розмаїття. Завдяки дослідженням Р. Льюїса [4], Ф. Тромпенаарса [5], Г. Хофстеде [5], та інших учених було сформовано моделі аналізу культурних відмінностей, що дозволяють оцінювати вплив соціальних, мовних та поведінкових особливостей на ефективність міжкультурної взаємодії, що є дуже актуальним в при євроінтеграційних процесах.

Українські вчені також зробили вагомий внесок у розвиток міжкультурної комунікації, узагальнюючи, вони зазначають, що у сучасному глобалізованому світі такий тип комунікації беззаперечно впливає на соціальні, економічні та політичні процеси. Як зазначає Н. Булава, міжкультурна комунікація може мати як конструктивний, так і деструктивний характер, залежно від рівня взаєморозуміння та готовності до діалогу між культурами [7]. На думку вченої така комунікація динамічна та змінювана, оскільки здійснюється в межах конкретного просторово-часового контексту.

Водночас, міжкультурна комунікація не обмежується лише мовним аспектом. Вона охоплює поведінкові моделі, соціокультурні норми та особливості міжособистісної взаємодії. Л. Даниленко наголошує, що цей процес сприяє не лише інтеграції та взаємозбагаченню культур, а й формуванню спільного досвіду, що допомагає адаптуватися до нових соціальних умов [1].

Наукові підходи до аналізу міжкультурної комунікації варіюються, зокрема, дослідник І. Бахов виділяє три основні напрями: системний підхід у межах інформаційного суспільства, когнітивний підхід, що фокусується на суб'єкт-об'єктних відносинах, та мережевий підхід, у якому суспільство розглядається як комунікаційна система, що сприяє інтеграції та взаєморозумінню [8].

Системний підхід ґрунтується на уявленні про міжкультурну комунікацію як частину ширшого процесу інформаційного обміну в суспільстві. Такий підхід характерний для досліджень у рамках концепції інформаційного суспільства, де особливу увагу приділяють засобам передавання, збереження та інтерпретації інформації між культурами. Системний підхід розглядає комунікацію як структурований процес, у якому діють певні правила, норми та моделі взаємодії. У сучасному контексті системний підхід застосовується для оцінки ролі цифрових технологій у міжкультурному спілкуванні. Дослідження [9] показало, що розвиток соціальних мереж значно розширив можливості для комунікації між представниками різних культур, але водночас спричинив проблему фрагментації інформації та поверхневого сприйняття культурних відмінностей.

При використанні когнітивного підходу фокус робиться на процесах сприйняття, обробки та інтерпретації інформації під час міжкультурної комунікації. У межах цього підходу акцент робиться на суб'єктно-об'єктних відносинах, що виникають між комунікаторами, та ролі ментальних моделей, які формують сприйняття іншої культури. Г. Хофстеде в дослідженні запропонував модель культурних вимірів (рис. 1), яка відображає, як когнітивні схеми людей з різних культур впливають на їхню комунікаційну поведінку. Згідно з моделлю, високий рівень індексу дистанції влади в певній країні може означати, що представники цієї культури надають перевагу ієрархічним структурам у комунікації, тоді як у культурах з низькою дистанцією влади домінує горизонтальна модель взаємодії.

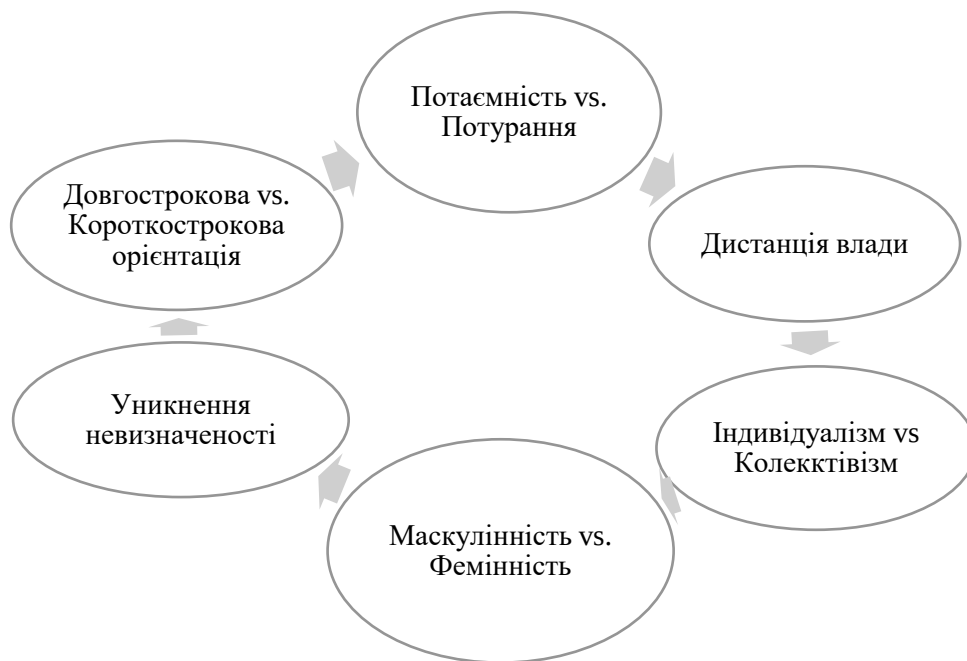

Рис. 1. Модель культурних вимірів за Г. Хофстеде

Джерело: [5]

Мережевий підхід розглядає суспільство як систему взаємопов'язаних комунікаційних потоків, що забезпечують його функціонування та розвиток. У цьому контексті міжкультурна комунікація аналізується як динамічний процес, що відбувається в межах глобальних інформаційних мереж. У контексті євроінтеграції мережевий підхід дозволяє пояснити, чому цифрові платформи відіграють ключову роль у формуванні міжкультурного діалогу. Європейські ініціативи, спрямовані на інтеграцію мігрантів, передбачають програми онлайн-навчання мов, культурної адаптації та соціалізації через соціальні мережі та цифрові платформи. Мережевий підхід також дозволяє враховувати роль глобальних ЗМІ у формуванні іміджу національних культур, який вкрай важливий для ефективної міжкультурної комунікації. З одного боку, глобалізація сприяє розширенню культурних контактів, а з іншого призводить до стандартизації культурних моделей та втрати автентичності національних традицій.

На нашу думку, міжкультурна комунікація виступає інструментом для створення спільних цінностей, посилення соціальної згуртованості та підтримки сталого розвитку європейської спільноти. Вона сприяє налагодженню діалогу між представниками різних націй, допомагає адаптуватися до культурного розмаїття та знаходити компроміси у процесі міжнародної співпраці.

У контексті євроінтеграції міжкультурна комунікація відіграє особливо важливу роль. Вона є інструментом подолання мовних і культурних бар'єрів, сприяє формуванню загальноєвропейської ідентичності та забезпечує ефективний діалог між країнами. Процеси євроінтеграції стимулюють розширення міжкультурного співробітництва, розвиток спільних освітніх програм і бізнес-проектів, що базуються на принципах відкритості, толерантності та взаємоповаги. Разом із тим, євроінтеграційні процеси стикаються з численними викликами, які значною мірою впливають на ефективність міжкультурної комунікації та інтеграції країн у спільний європейський простір.

Мовний чинник був і одним із ключових бар'єрів. Незважаючи на поширення англійської мови як мови міжнародного спілкування, збереження національних мов і культурних традицій виступає пріоритетом для багатьох європейських країн. За даними дослідження інформаційного порталу «Mind.Ua» 65% українських біженців в європейських країнах щоденно стикаються з труднощами у спілкуванні через незнання або недостатнє володіння мовою країни перебування, причому найбільше таких випадків спостерігається у Німеччині, Румунії та Франції [10]. Це ускладнює комунікацію між громадянами різних держав, створюючи потребу у високоякісному перекладі, розвитку багатомовної освіти та зміцненні програм з мовної адаптації для мігрантів і працівників міжнародних компаній.

Значні відмінності у системах цінностей і світоглядних орієнтирах також ускладнюють процеси міжкультурної комунікації під час євроінтеграції. Європейський Союз керується принципами демократії, прав людини, толерантності та плюралізму, однак у різних країнах історичний, релігійний і соціальний контексти сформували відмінні моделі поведінки та суспільні норми. Такі обставини викликають труднощі у взаєморозумінні, особливо у питаннях міграційної політики, правового регулювання, соціального забезпечення та гендерної рівності. Яскравим прикладом відмінних суспільних норм виступає ставлення до релігійних символів у публічному просторі та до прав ЛГБТ-спільноти, що варіюється від країни до країни, - іноді це спричиняє напружені дискусії та навіть політичні конфлікти.

Історичні суперечності також впливають на формування міжкультурного спілкування в процесі європейської інтеграції, оскільки багато країн володіють складним історичним досвідом взаємовідносин, зокрема територіальними суперечками, воєнними конфліктами, колоніальним минулим або політичними репресіями. Перелічені фактори формують певні стереотипи та упередження, що ускладнюють налагодження ефективного діалогу між державами та їх громадянами. У цьому контексті важливим завданням виступає сприяння історичному примиренню, створення спільного інформаційного простору та формування позитивного іміджу різних народів через дипломатичні ініціативи.

Значно впливають на соціальну структуру країн ЄС та їх політичну стабільність інтенсивні міграційні процеси. З одного боку, міграція збагачує культурне середовище, сприяє економічному розвитку та наповненню ринку праці. З іншого боку, швидкий притік мігрантів із різними традиціями, мовами та соціальними нормами може призводити до труднощів у їх інтеграції, виникнення конфліктів між місцевим населенням та новоприбулими, а також до посилення антиміграційних настроїв у суспільстві. Особливо гостро ця проблема постала після міграційної кризи, коли Європа зіткнулася з безпрецедентним потоком біженців із Близького Сходу, Африки та Південної Азії. Говорячи про сучасні реалії, станом на 26 червня 2023 року в Європі перебуває майже 6 мільйонів українських переселенців, що значно впливає на соціокультурний ландшафт регіону [11]. Крім того, у 2022 році чиста міграція у Великій Британії досягла рекордних 745 тисяч осіб. У Франції в 2023 році налічувалося 7,3 мільйона іммігрантів, що становить 10,7% від загальної чисельності населення [12].

Для подолання зазначених викликів міжкультурних комунікацій у контексті євроінтеграції, необхідно впроваджувати ефективні стратегії, які сприятимуть гармонійному взаєморозумінню між різними культурами та народами. Важливо реалізовувати освітні програми, що сприятимуть підвищенню міжкультурної компетентності серед молоді. Програми повинні передбачати не лише мовні курси, а й охоплювати цикл дисциплін з історії, соціальних норм та цінностей різних країн, розвиток навичок адаптації до культурних відмінностей. За таких умов здобувачі міжкультурної освіти матимуть глибше розуміння чужих культур та готовність до ефективної комунікації з представниками різних національностей.

В контексті євроінтеграції програми популяризації культурного обміну відкривають можливості для безпосереднього контакту між молоддю різних країн для подолання культурних бар'єрів та сприяння розвитку взаємної поваги та толерантності. Крім того, програми культурного обміну забезпечують збагачення досвіду учасників та формують навички глобальної міжкультурної взаємодії.

В умовах євроінтеграції Україна має прагнути до створення умов для вивчення не лише державної, а й іноземних мов, що дозволить українським громадянам вільно взаємодіяти з представниками інших культур. Зокрема, підтримка вивчення мов країн ЄС це запорука інтеграції в європейське співтовариство. Це дозволить українцям гідно спілкуватись на міжнародному рівні та брати участь у культурних, економічних і політичних заходах Європи.

Розвиток цифрових платформ для міжкультурного діалогу та навчання також забезпечить ефективну комунікацію в процесі євроінтеграції. За останні роки цифрові технології стали потужним інструментом для створення платформ, на яких люди з різних культур можуть обмінюватися досвідом, спілкуватися та навчатися один від одного [9]. Онлайн-курси, вебінари, інтерактивні платформи допомагають знижувати бар'єри, пов'язані з відстанню та часом, і дають змогу спілкуватися на рівні глобального співтовариства.

Програми з інтеграції мігрантів у нові соціальні умови, як один з шляхів подолання викликів міжкультурної комунікації в процесі євроінтеграції, повинні охоплювати різні аспекти життя: мовну адаптацію, надання підтримки у сфері житла, працевлаштування, освіти, інтеграцію в місцеву громаду, тощо. Адаптація мігрантів до нових культурних і соціальних умов забезпечує їх соціальну інтеграцію, сприяє розвитку толерантності та взаємоповаги в суспільстві, що є значущим аспектом у контексті євроінтеграції.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Євроінтеграційні процеси складні та багатогранні, охоплюють не лише економічні та політичні аспекти, а й відіграють важливу роль у міжкультурній комунікації, що сприяє інтеграції, взаєморозумінню та розвитку толерантності серед різних народів. Правильна міжкультурна комунікація це запорука подолання бар'єрів, що виникають у процесі співпраці між культурами, вона має значущий вплив на ефективність інтеграційних процесів. В контексті євроінтеграції особливо важливо враховувати історичні, соціальні та культурні відмінності, які можуть бути викликом для ефективного діалогу. Проте завдяки розвитку цифрових технологій, мовної освіти та програм культурного обміну можливим стало покращення міжкультурної взаємодії, що сприяє успішній інтеграції України в європейський простір.

Література

1. Даниленко, Л. С. (2012). *Міжкультурна комунікація: практичний курс*. Київ: Основи.
2. Hall, E. T. (1990). *The Silent Language*. New York, NY: Anchor Books.
3. Trager, G., & Hall, E. (1954). Culture as Communication: A Model and Analysis. *Explorations: Studies in Culture and Communication*, 3, 137–149.
4. Lewis, R. D. (2010). *When cultures collide: leading across cultures* (3rd ed.). WS Bookwell. https://hispl.html.ch/pluginfile.php/30228/mod_resource/content/2/When%20Cultures%20Collide.pdf (Accessed February 8, 2024)
5. Trompenaars, V. (1996). Riding the waves of commerce: a test of Trompenaars' «model» of national culture differences. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(2), 189–198. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(96\)00003-X](https://doi.org/10.1016/0147-1767(96)00003-X)
6. Hofstede, G. (n.d.). The 6-D model of national culture. Retrieved from <https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/> (Accessed February 8, 2024)
7. Булава, Н. (2016). Формування міжкультурної комунікації як необхідної складової мовної підготовки студентів-іноземців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація*, 6, 54–59.
8. Бахов, І. (2012). Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2, 34–43.
9. Омер Мерт, Д., Сокол, М., & Царик, О. (2023). Комунікативна культура в умовах цифровізації та медіатизації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, 2(7), 25–33. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.2.4>
10. Венцовська, Ю. (2023). Українці за кордоном: 65% українських біженців щоденно стикаються з мовними бар'єрами. *Mind.ua*. <https://mind.ua/openmind/20266720-ukrayinci-za-kordonom-65-ukrayinskih-bizhenciv-shchodenno-stikayutsya-z-movnimi-bar-erami>
11. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. (2023). *УкрІнформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainsiv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu> (Accessed February 8, 2024)
12. Озтурк, І. (2023). Європейська країна встановила історичний рекорд за кількістю біженців. *Главком*. <https://glavcom.ua/world/observe/velika-britaniya-vstanovila-istorichnij-rekord-za-kilkistju-bizhentsiv-970474> (Accessed February 8, 2024)
13. Yatsenko, O., Reznikova, N., Karasova, N., Musiiets, T., Lavrinenko, O., & Nitsenko, V. (2020). Modernization of the Format of Ukraine's Trade Integration With the EU in the Conditions of Implementation of the DCFTA. *Problemy zarzadzania - management issues*, 18(4), 101–124. <https://doi.org/10.7172/1644-9584.90.6>
14. Yatsenko, O., Nitsenko, V., Karasova, N., James, H. S. Jr., & Parcell, J. L. (2017). Realization of the potential of the Ukraine–EU free trade area in agriculture. *Journal of International Studies*, 10(2), 258–277. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2017/10-2/18>

15. Tananaiko, T., Yatsenko, O., Osypova, O., Nitsenko, V., Balezentis, T., Streimikiene, D. (2023). Economic rationale for manifestations of asymmetry in the global trading system. *Sustainability*, 15, 5316. <https://doi.org/10.3390/su15065316>
16. Yatsenko, O., Meyers, W., Iatsenko, O., & Biletska, I. (2018). Modeling of development processes of bilateral trade and economic integration between countries. *Economic Annals-XXI*, 168(11-12), 18–23. <https://doi.org/10.21003/ea.V168-04>
17. Яценко, О. М., Швиданенко, О. А., & Швиданенко, Г. О. (2022). Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*, 4(87), 150–167. [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2794](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2794)
18. Дугінець, Г., Яценко, О., & Панченко, В. (2024). Міжнародний досвід повоєнного відновлення: тригери соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 497–505. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>

References

1. Danilenko, L. S. (2012). Mizhkul'turna komunikatsiya: prakychnyi kurs. [Intercultural Communication: A Practical Course]. *Osnovy*.
2. Hall, E. T. (1990). *The Silent Language*. New York, NY: Anchor Books.
3. Trager, G., Hall, E. (1954). Culture as Communication: A Model and Analysis. *Explorations: Studies in Culture and Communication*, 3, 137–149.
4. Lewis, R. D. (2010). When Cultures Collide: Leading Across Cultures. 3rd ed. WS Bookwell. Retrieved from: https://hispl.tmi.ch/pluginfile.php/30228/mod_resource/content/2/When%20Cultures%20Collide.pdf
5. Trompenaars, F. (1996). Riding the Waves of Commerce: A Test of Trompenaars' "Model" of National Culture Differences. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(2), 189–198. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(96\)00003-X](https://doi.org/10.1016/0147-1767(96)00003-X)
6. Hofstede, G. (n.d.). The 6-D Model of National Culture. Retrieved from: <https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/>
7. Bulava, N. (2016). Formuvannya mizhkul'turnoi komunikatsii yak neobkhidnoi skladovoi movnoi pidgotovky studentiv-inozemtsiv. [Formation of Intercultural Communication as an Essential Component of Language Training for Foreign Students]. *Naukovi Vistky Kherson's'koho Derzhavnoho Universytetu. Seriya: "Perekladoznavstvo ta Mizhkul'turna Komunikatsiya"*, 6, 54–59.
8. Bakhov, I. (2012). Mizhkul'turna komunikatsiya v konteksti hlobalizatsiynoho dialohu kul'tur. [Intercultural Communication in the Context of the Global Dialogue of Cultures]. *Visnyk Natsional'noi Akademii Derzhavnoi Prykordonnnoi Sluzhby Ukrainy*, 2, 34–43.
9. Omer Mert D., Sokol, M., Tsaryk, O. (2023). Komunikatyvna kul'tura v umovakh tsyfrovizatsiyi ta mediatizatsiyi. [Communicative Culture in the Context of Digitalization and Mediatization]. *Naukovi Pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi Upravlinnya Personalom. Filolohiia*, 2(7), 25–33. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.2.4>
10. Ventskovska, Yu. (2023). Ukrainci za kordonom: 65% ukrains'kykh bizhentsiv shchodenno stykayut'sya z movnymi baryeramy. [Ukrainians Abroad: 65% of Ukrainian Refugees Face Language Barriers Daily]. *Mind.ua*. Retrieved from: <https://mind.ua/openmind/20266720-ukrayinci-za-kordonom-65-ukrayinskih-bizhentsiv-shchodenno-stikayutsya-z-movnimi-bar-erami>
11. Kil'kist' ukrainciv ta yikh mihratsiya za kordonom cherez viynu. [Number of Ukrainians and Their Migration Abroad Due to the War]. *UkrInform*. (2023). Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainsiv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu>
12. Ozturk, I. (2023). Yevropeiska krayina vstanovyla istorychnyi rekord za kil'kist' bizhentsiv. [European Country Sets Historical Record for Number of Refugees]. *Glavcom*. Retrieved from: <https://glavcom.ua/world/observe/velika-britanija-vstanovila-istorichnij-rekord-za-kilkistju-bizhentsiv-970474>
13. Yatsenko, O., Reznikova, N., Karasova, N., Musiets, T., Lavrinenko, O., and Nitsenko, V. (2020). Modernization of the Format of Ukraine's Trade Integration With the EU in the Conditions of Implementation of the DCFTA. *Problemy Zarzadzania – Management Issues*, 18(4), 101–124. <https://doi.org/10.7172/1644-9584.90.6>
14. Yatsenko, O., Nitsenko, V., Karasova, N., James, H.S. Jr., & Parcell, J.L. (2017). Realization of the Potential of the Ukraine–EU Free Trade Area in Agriculture. *Journal of International Studies*, 10(2), 258–277. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2017/10-2/18>
15. Tananaiko, T., Yatsenko, O., Osypova, O., Nitsenko, V., Balezentis, T., Streimikiene, D. (2023). Economic Rationale for Manifestations of Asymmetry in the Global Trading System. *Sustainability*, 15, 5316. <https://doi.org/10.3390/su15065316>
16. Yatsenko, O., Meyers, W., Iatsenko, O., Biletska, I. (2018). Modeling of Development Processes of Bilateral Trade and Economic Integration Between Countries. *Economic Annals-XXI*, 168(11-12), 18–23. <https://doi.org/10.21003/ea.V168-04>
17. Yatsenko, O. M., Shvidanenko, O. A., Shvidanenko, H. O. (2022). Tsyrkuliarna ekonomika yak osnova zabezpechennia staloho rozvytku krainy v konteksti yevrointegratsii. [Circular Economy as a Basis for Ensuring the Sustainable Development of the Country in the Context of European Integration]. *Ekonomika i Rehion*, 4(87), 150–167. [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2794](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2794)
18. Duhinet, H., Yatsenko, O., & Panchenko, V. (2024). Mizhnarodnyi dosvid povoyennogo vidnovlennya: tryhery sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku v umovakh detsentralizatsiyi. [International Experience of Post-War Reconstruction: Triggers of Socio-Economic Development in the Context of Decentralization]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 497–505. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>